

# PUTINO LYRIKOS STUDIJA

DR. J. GRINIAUS KNYGA

Lyrika mūsų laikais nepopuliari visuomenėj, o lyrikos kritika nepopuliari mūsų mokslinėje literatūroje. Lyrikos esmė sunkiau mat apčiuopiama kaip epo ar dramos. O ir keliai į ją painesni ir mažiau tikri. Tuo atžvilgiu lyrikos padėjimas literatūros istorijoje yra palyginamas su architektūros padėjimu meno istorijoje.

Tik dabar žinomas senesnis mūsų kritikas L. Gira yra pradėjęs rašyti platesnį darbą apie Maironio lyriką, jaunesnis kritikas ir literatūros istorikas dr. Grinius apie jaunesnį poetą Putiną jau suspėjo savo knygą išleisti. Jei neskaitysim laikraščių recenzijų, jo knyga mums yra pirmoji ir vienintelė, kurioj nagrinėjama lyrinė poezija. Praverčia tad plačiau su ja susipažinti dviem atžvilgiais:

- a) kuriais metodais autorius imasi lyriką interpretuoti ir
- b) kokie jo pasiekti rezultatai.

Pirmasis klausimas, man rodos, aktualus, nes lyrikos interpretavimo klausimai nėra galutinai aiškūs ir užsienyje, ne tik pas mus; antra, teko nugirsti ar skaityti, kad kalbamajai knygai esą per maža pasinaudota biografiniu metodu, kad nesusektos svetimos įtakos ir pan. Tokios pastabos rodo,

kad mes metodais domimės, tik ne visada apie juos kiek reikiant susiorientuojam.

Tie, kurie visą dėmesį sutelkia belygindami vieną poetą su kitu ir beieškodami poveikių (istorinis, socialinis, biografinis metodai), yra visai teisūs. Šitas darbas nušviečia, kokia proga lyrikos kūrinys yra atsiradęs, paaiškina, pasak Walzelio, klausimą „iš kur?“.

Į klausimą „iš kur?“ stengias atsakyti ir dr. Grinius Putino lyrikos interpretacijoje. Jis liečia ir Putino įvairių laikotarpių visuomeninį padėjimą ir poeto personalinį būvį. Jis lygina protarpiais Putiną su kitais, deda jo lyriką į bendrus mūsų lyrikos istorijos rėmus. Bet vis tai praeinamai, ne iš pagrindų.

Atsakymas į klausimą „iš kur?“ vis dėlto tik parengiamasis darbas atsakyti į klausimą „kas?“ — pramušti kietam žodžio kevalui ir surasti, kas eilėraštyje yra gražu (estetinis metodas). — Šitas klausimas dr. Griniui atrodo daug svarbesnis. Jo veikalas ne tik aprašo ir klasifikuoja, bet ir vertina estetiniu matu. Eilėrašį vertindamas, jis atsižvelgia į kūrybos psichologijos tarpsnius: emocinį išgyvenimą, kylantį iš poeto susidūrimo su lyrikos objektu, išvidinę formą, kuria apipavidalinama kūrėjo dvasioje emocija, ir pagaliau išviršinę išraišką. Emocijos ar idėjos gilumas ir nuoširdumas, o jai formos atitikimas bei išraiškos sugestyvumas yra pagrindiniai jo kriterijai lyrikai vertinti.

Putino kritikas yra labai stipriai atsirėmęs į šitą estetinį metodą. Jis stovi arti tų, kurie pasako „gražu“ ir tam grožiui pajusti leidžia paties poeto ištraukom kalbėti. Tačiau Grinius nelieka estetinę plotmę, tik rodydamas, kas gražu, kas ne. Estetinis vertinimas nėra jo galutinis tikslas. Per kūrybą eina jis į patį kūrėją, kad pažintų jo kuriamąją asmenybę. Tai jau psichologinis metodas, atremtas į estetinį ir talkinamas kitų, kaip antraeilių.

Šitaip susakyta veikalo metodika, palygintina su muzikos dalyku, kuriame aiškiai dominuoja leitmotyvas.(1)

Putino lyriką interpretuodamas, dr. Grinius išsirenka charakteringuosius ir dažniausiai pačius geruosius eilėraščius ir iš jų daro išvadas. Mano supratimu, turint prieš akis autoriaus tikslus, tai visai pateisintinas ir pritartinas kelias, nes poeto kuriamoji asmenybė tobuliausiai ir atsiskleidžia jo geriausiuose kūriniuose. Menkesnieji tik iš paskos paremia ar ką paaiškina (kas kita būtų, jei reiktų kitu kuriuo metodu nagrinėti!).

Tų charakteringųjų kūrinių parinkime ir interpretacijoje randi tris momentus: a) charakteringieji dalykai išrinkti intuityvinio sprendimu, b) jų ypatumai surasti analizės keliu ir pagaliau c) susekti esminiai kūrybos ir kuriamosios asmenybės bruožai sintezės keliu. Tokiu būdu jo interpretacijoje yra sujungtas intuityvinis ir protinis pažinimas, estetinis ir mokslinis. Intuityvinio sprendimu Grinius ypačiai gausiai vadovaujasi. Ir, reikia pripažinti, jo rezultatai atrodo gana tikslūs. Šiuo atžvilgiu autorius ir pateisina savo pasakymą: „Gal labiau negu metodai kritikos darbe svarbu intuicija ir kūrybiški sugebėjimai... Ir kūrybiškos išraiškos sugebėjimai ir metodai, atremti į meno filosofiją, kritikui tėra priemonės iškelti tam, kas yra intuicijos suvokta“ (6 p.). Tą pasakymą formuluočiau dar tiksliau: intuicija suranda, protinis sprendimas patikrina ir pagrindžia.

Daugiausia vietos tenka, žinoma, analizei. Kūrybos charakterybių reikia ieškoti žodyje — žodžio: a) tiesioginėj prasmeį, b) žodžio vaizdiniuose ir c) vokaliniuose ypatumuose, nes ko poetas kartais nepasako tiesiog, tas prasimuša pro žodžio formą, pro mažiausias kūrinio daleles. Iš šitų dalelių, anot Goethės, reikia įžvelgti pačią visumą.

Vaizdinė žodžio pusė daugiau yra ištirta, o kai kurie vokaliniai žodžio ypatumai tebėra tyrinėjimo stadijoje. Bet neabejotinai lyrikos kūrinio daromas įspūdis (ir kūrėjo

asmenybė!) pasireiškia ir per a) skiemenų garsus (balsių, priebalsių sugretinimą), b) ritmą, c) rimą, d) kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų skaičių, e) cezūrą, f) melodiją, g) eilutės ilgumą, h) posmo struktūrą ir t.t. Ankstesnioji mūsų literatūros kritika žiūri, būdavo, tiesioginės žodžio prasmės, dažnai nepaisydama net simbolinės, kada iš eilėraščio reikdavo kas pasakyti apie patį poetą. Dr. Grinius šalia tiesioginės prasmės gilinasi daugiau į vaizdinius žodžio ypatumus, ypačiai į simboliką. (Tai, kas čia mano vadinama vaizdiniais žodžio ypatumais, autorius vadina sugestyvine išraiška!) Iš Putino lyrikos vokalinių ypatumų Grinius daugiausia iškelia ritmą ir rimą. Mažiau arba visai neliečia kitų vokalinių ypatumų. Jie būtų praverę gal kai kur ir kūrėjo asmenybei atskleisti ar patikrinti.(2)

Surasti, suregistruoti aukščiau minėtos žodžio priemonės asmenybei pasireikšti yra tik mechaniskas dalykas. Iš tikrųjų, ne kartą rasdavom vieną ar kitą kritiką tik suskaičius, kiek poetas vartoja jambų, kokie rimai, epitetai, palyginimai. Tai kūrinys išanalizuotas arba, dar geriau pasakius, išanatomizuotas, kaip lavonas. O veikalas savaime yra organiškas dalykas, išplaukęs iš tam tikros asmenybės. Kaip, augalą analizuojant, neužtenka pasakyt, kad jis turi šaknis ir lapus, bet reikia nurodyti jų funkcijos bendram tikslui — augalui tarpti ir vežėti, — taip ir literatūros kūrinį — išanalizavus atskirus sudedamuosius elementus, iš jų funkcijų apreikšti patsai kūrėjas. — Šitas trečias momentas — sintetinis sprendimas — apie Putino lyriką Griniaus duotas daugiausia ryškus, griežtas, nors ir atsargus. Rezultate gaunam Putino kūrėjo ryškų ir vieningą portretą, kurio bruožus mėginsim atpasakoti antroje šios recenzijos dalyje.

★

Apie Putiną praverčia kalbėti ir dėl to, kad, Maironiui mirus — tai stipriausias dabar mūsų lyrikas; antra, ir dėl to,

kad Putinas dabar reiškia atgimusios Lietuvos individualistinę visuomenės kryptį, kaip kad Maironis, atgimstančios Lietuvos lyrikas, reiškė visuomeninius patriotinius nusi-  
teikimus.

Putino „apdainuojamas pasaulis nėra nei platus nei siauras“. Apskritai imant, jis neišeina iš regimojo pasaulio, neįsiveržia į mistines erdves. Religinių temų eilėraščių maža, ir tie patys liečia gamtos, natūralistinę religiją, žmogui įgimtą religinį jausmą. Mažai liečia ir žmogaus likimo problemas, kiek daugiau visuomenines ir patriotines. Bet stipriai Putino lyrikoj šaknis yra įleidę gamtos motyvai. Jie nenutrūkstamai eina per visą jo kūrybą. Daugumas eilėraščių, gamtos motyvais parašytų, yra vieni geriausių, jei ne patys gerieji. Tik vasaros ir ryto motyvų joj maža tesutinkama, ir tais motyvais parašyti eilėraščiai ne tokie gražūs. Greta gamtos motyvų ciklo reikia suminėti plati egotistinių motyvų grupė. Vidaus pasaulis — džiaugsmas ir sielvartai, liūdesys ir ilgesys, meilė, nusivylimas, vienatvė, negalė — pinasi apie dvi grupes: gilų vidaus konfliktą ir erotinę meilę.

Nors temų ratas neplatus, bet jos labai įvairiai traktuojamos. „Kai seki vienokį Putino lyros motyvą jo kūrinuose, atrodo, kad kurdamas poetas visada turi sąmonėj tą, ką parašė, ir bijo, kad antru kartu jo daina taip pat nesuskambėtų. Atrodo, kad jis stengiasi susilaikyti nekūręs, negu pasikartoti“. Dėl to jis visada naujas ir įdomus.

Interpretuodamas kokį išviršinį įvykį, ypačiai gamtą, Putinas daugiau mato nekaip girdi, ypačiai gerai išskiria spalvas, kontūrus mažiau tepastebi. Tačiau ir spalvos jam ypatingos reikšmės neturi, nes poetas jomis nežaidžia. Jam aplinkinis pasaulis yra tik proga ir priemonė savo emocijom išreikšti. Į jį poetas žiūri subjektyviai, pro savo jausmų prizmę. Iš to dr. Grinius daro išvadą, kad Putinas yra lyrikas par excellence, jo kuriamųjų galių tarpe vyrauja jausmas, ne vaizduotė. O protas geriausiuose kūrinuose dar mažiau turi reikšmės negu

vaizduotė. Kur tik protas įsibrauja, ten neapsieina be retorikos, nukenčia nuoširdumas. Išanalizavęs eilėraščių ir kompoziciją, kritikas prieina išvadą, kad geriausių eilėraščių ir kompozicija išplaukia spontaniškai, be jokio iš anksto susigalvoto plano. Tačiau ji tiksli. Ypačiai — ir labai teisingai! — atkreipia autorius akį į eilėraščių pabaigą ir randa, kad Putinas taip baigia kūrinį, kad būtų nebegalima ką nors pridėti; dažniausiai lyg reziuumuoja, kas eilėrašty pasakyta, arba užakcentuoja kokių sugestyviu pasakymu, vaizdu.

Dr. Grinius randa, kad išviršinei formai Putinas neieško žaismingų, įmantrių ritmo formų, rimą vartodamas dažnai ir laisvą. Poetui rūpi „kas“ pasakyti, o „kaip“ jam ateina natūraliai, savaime.

Šitos Putino kūrėjo žymės yra esminės. Tačiau jos ne vienodai iškyla jo asmenybės evoliucijose. Tos evoliucijos Grinius skiria tris tarpus: jaunystės (1912—1919), simbolistinę (1919—1926) ir klasikinio realizmo (nuo 1926) periodus. — Jaunystės amžiuje būta dar silpnesnės emocijos, išraiškoje vyravo ritmas ir rimas. Poetui įtakos darę Maironis, Gira, Gustaitis, Lermontovas.

Jo kūrybinį pasaulį iš dalies daug pakeitė Šveicarijos gamta, universiteto studijos, Miunchenas. Nuo šiol lyrikoj vis stipriau įsigali simbolizmas. Atsiranda, kaip kritikas vadina, „grynojo oro“ simbolika, kuriai reikia plačių erdvių: margi sakalai, vulkaniški kalnai, šėlstąs okeanas, švietęs žibintas, baltieji paukščiai, gintaro žvejai, paskandintas varpas, puota, vergas, Juodasis Angelas, galiūnas, valdovas, raiteliai, taurės, pilis, bokštai, aukurai, kapai, šešėliai, sparnai, vėliavos ir t.t. Tačiau poetas vengia simbolių iš vulgarios miesčioniškos tikrovės duomenų, gatvių, bulvarų, miesto parkų, alėjų. Tik bene poroj eilėraščių randame cigarus, restoraną ir kafešantaną, bet ir ten miesčioniškos aplinkumos nepastebime (simbolių interpretacija yra pati įdomioji knygos dalis).

Pirmojo periodo kūryboje rodosi tyli rezignacija, antrojo

— tylus, paslėptas ar verdantis maištingumas ir pesimizmas. Pagaliau apie 1926 ima reikštis Putino lyrikoj epocha su pragiedrėjančiu švitimu, klasikine širdies pusiausvyra ir gyvenimo džiaugsmu. Simbolizmas pamažu nyksta. Mažta intelektualinis elementas. Slūgsta pesimizmas, lieka tik melancholija. Atsileidžia aukštas tonas ir iškilmingumas. Nelaimės ir vidaus kančia blykšta nuo šviesos, kuri įsiveržia nuo 1926 į lyriką. Vietoj ankstyvesnio depresijos ir maišto periodo, kada Putinas žavėjosi žemės vaisingu pulsavimu ir jos vulkaniškais reiškiniais, dabar įsigali ramus giedrumas, paprastumas. Poetas priartėja net prie liaudies kūrybos, duodamas neužmirštamą ir nuo jo įsigalėjusį Rūpintojėlį. Poezijos vaizdai sukonkreteja, ryškėja, smulkeja. Ypač tai matyti erotiniuose eilėraščiuose.

Kur link Putinas evoluos — pamatysim. Bet nors jo kūryba kažin kaip keistų temų pasirinkimo, emocijų, išraiškos, žanrų atžvilgiu, jis liks vis tiek lyriškas emocionalistas, su visais pagrindiniais aukščiau suminėtais ypatumais. Kaip Maironio kūrybos centre stovėjo tėvynė, taip Putino kūryboj iškilo ir turbūt pasiliks visą laiką — žmogus.